Tarih İncelemeleri Dergisi
XL-2, 2025, 605-619
DOI: 10.18513/egetid.1716287

ESKİÇAĞ'DA AİLE KÜLTÜ VAKIFLARI VE VAKIFLARIN YÖNETİMİNDE DERNEKLERİN ROLÜ

Senem DİNÇ*

Öz

Bu çalışmada, Eskiçağ'da aile kültü vakıflarının yapısı ve bu vakıfların sürdürülebilirliğinde derneklerin oynadığı roller incelenmektedir. Antikçağ'da "vakıf" terimine doğrudan karşılık gelen bir kelime bulunmasa da uzun vadeli dini ve sosyal hedeflere yönelik bağışlar fiilen bu yapıyı oluşturmaktadır. Makalede özellikle Hellenistik Çağ'a ait olan ve tanrılar ya da kahramanlaştırılmış aile üyeleri için kurulan aile kültü vakıflarına odaklanılmıştır. Diomedon, Poseidonios, Epikteta ve Symmasis gibi bireylerin oluşturduğu bu vakıflar, kült ritüellerinin devamı için belirli fonlar ayırmakta ve bu fonların yönetimini ya ailevi temellere dayanan kült derneklerine ya da meslekî derneklere bırakmaktadır. Vakıfların yönetiminde yer alan dernekler, *phratriai* ve kült derneklerinin birleşimini yansıtır. Dernek üyeleri arasında aile bireyleri, damatlar, torunlar yer almakta; rahiplik görevleri genellikle en büyük erkek evlada bırakılmaktadır. Ayrıca, bu dernekler aidiyet, miras ve sosyal dayanışma gibi unsurları da pekiştirmektedir. Makale, aile kültü vakıflarının sadece dini bir pratik değil, aynı zamanda sosyal yapıların ve aile kimliğinin sürekliliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş stratejik kurumlar olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, devletin veya *polis*in bu süreçteki yerine ve Roma İmparatorluk Çağı'ndaki uygulamalara da değinilmektedir. Sonuç olarak, aile kültü vakıfları hem bireysel hem toplumsal bellek inşasında önemli araçlar olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Aile kültü vakıfları, phratriai, meslekî dernekler, kült dernekleri*

Abstract

Family Cult Foundations in Antiquity and the Role of Associations in the Management of Foundations

This article explores the structure of family cult foundations in antiquity and the significant role played by associations in sustaining these institutions. Although the ancient world lacked a legal term equivalent to "foundation," long-term religious and social endowments effectively fulfilled this function. The study focuses particularly on Hellenistic family cult foundations dedicated to

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir. E-posta: senemdinc@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8149-027X.
(Makale Gönderim Tarihi: 09.06.2025 - Makale Kabul Tarihi: 20.11.2025).

gods or heroized ancestors. Prominent examples include those established by Diomedon, Poseidonios, Epikteta, and Symmasis, each of whom allocated funds to ensure the continuation of cult rituals. Management of these funds was entrusted either to kin-based cult associations or professional guilds. These associations often combined features of *phratriai* and cultic groups, comprising family members, sons-in-law, and grandchildren. Priesthood responsibilities were typically passed on to the eldest male descendant. The associations also reinforced values such as belonging, inheritance, and social solidarity. The article argues that these foundations were strategic institutions meant not only to ensure religious remembrance but also to maintain family identity and cohesion amid societal changes. It also touches upon the involvement of civic institutions or the *polis* in foundation management, as seen in Roman Imperial times. In conclusion, family cult foundations can be considered important tools in the construction of both individual and social memory.

Keywords: *Family cult foundations, phratriai, professional associations, cult associations*

Giriş

Eskiçağ'da vakıflar kurucuları tarafından belirlenmiş çoğunlukla bir temel ve ona bağlı yan amaçların sürekli olarak yerine getirilmesi için tahsis edilmiş, menkul veya gayrimenkuller ile oluşturulan bir fonun işletilmesine dayanmaktaydı. Onları sıradan bir *euergetism* eylemi olmaktan çıkaran süreklilikleriydi[1]. Antik Yunan'da, tıpkı Roma'da olduğu gibi, bir araya gelerek bizim "vakıf" olarak adlandırdığımız şeye yol açan birçok yöntem kullanıldı. Ancak ne Klasik Çağ'da ne Helenistik Çağ'da ne de Roma yönetimi altındaki coğrafyalarda bu kurumu ifade eden kendine özgü bir hukuki terim kullanılmadı. "Vakıf" kelimesinin Hellence ve Latince hukuk dilinde bir karşılığı bulunmamaktadır. Metinlerde onları diğer bağışlardan ayırmamızı sağlayan ise eylemlere ve görevlere süreklilik anlamı veren kelimelerdir[2]. Vakıflar üzerinde çalışma yapan araştırmacılar, çoğunlukla vakıfları içeriklerine göre kategorilere ayırma eğiliminde olmuştur. Onları ya tek bir amaca yönelik olarak tasnif etmişler ya da temel gruplar oluşturmaya çalışmışlardır[3]. Ancak vakıflara yakından baktığımızda neredeyse her vakfın tek bir amaca göre adlandırılmasının zor olduğunu ifade etmeliyiz. Onların bazıları *agonistik* olarak nitelendirilirken, içerikleri dinî özellikler de taşıyabilmektedir. Bazıları ise topluma yardım için kurulmuştur, ama içerikleri itibari ile *agonistik* ya da dinî özellikler barındırmaktadır. Jones bu nedenle onları "hibrit" olarak tanımlamayı doğru bulmaktadır[4].

Vakıflardaki bu içerik farkları kadar yapısal farklar da dikkat çekmektedir. Bu farkların temel nedeni kurucunun tahsis ettiği fonların yönetiminden sorumlu olarak hangi sosyal grubu veya bireyi ya da kurumu seçeceğine kendisinin karar verebilmesidir.

[1] Laum 1914, cilt I, s. 1; Lupu 2005, s. 81; Dinç 2021, s. 11-14.

[2] Modrzejewski 1963, s. 90; Dinç 2021, s. 13-14.

[3] Bu araştırmacıların en önemlisi zamanın tüm vakıflarını araştırmasında inceleyen Laum, vakıf türlerinin sosyal yardım vakıfları, dinî vakıflar ve agonistik vakıflar olarak üç farklı tür olduğunu düşünmüştür, bkz. Laum 1914, cilt I, s. 60. Schmitt-Pantel, vakıfları iki grup olarak ayırmanın daha doğru olduğu kanaatindedir. Ona göre vakıflar kente fayda sağlayan *euergetes* vakıfları ve ölü kültünü de içerebilen mezar vakıfları olarak ayrılmaktadır, bkz. Schmitt-Pantel 1982, s. 177.

[4] Jones 1983, s. 116.

Roma İmparatorluk Çağı'nda bu seçim çoğunlukla kurumlardan yana olmak zorundaydı. Ama Hellenistik Çağ'da bir *polis*, bir tapınak ya da bir dernek vakfın fonlarını yönetebilir ve vakfın görevlerini yerine getirebilirdi. Seçilenlerin, yani vakfı yürütme hakkına sahip olanların, kurucunun hükümlerini uygulamak ve bunların sürekliliğini sağlamak için aldığı önlemler çeşitli şekillerde olabilirdi. Yürütücü bir kent ise bu bir kararnameyle, özel bir topluluk ise bir sözleşmeyle vakfın varlığını devam ettirmeye çalışmışlardı. Bu nedenle, bir vakıf kurmak için kullanılan hukuki araçlarda sözleşme unsuru sıklıkla görülmektedir. Ancak bu vakıf belgesinin bir sözleşme olduğu anlamına gelmemektedir. Yunan vakıfları ve genel olarak Antik Çağ vakıfları "sözleşmeler" veya "tüzel kişiler" değillerdi, bunlar bir gruba, kişiye ya da kuruma "tahsis edilmiş miraslar"dı[5]. Seçilen grup, birey ya da kurum, vakfın faaliyetlerinin de doğrudan alıcısı olurdu. Bu sebeple, vakıf faaliyetleri kapsamında verilen ziyafetler, para dağıtımları, yarışmalar, şenlikler ve bırakılan mülklerin kullanımı gibi faydalar seçilenleri cezbetmiş olmalıdır[6]. Bu çalışmada, kurucuların vakıflarını kendilerinden sonra da hayatta tutmak için seçtikleri gruplardan olan vakıflara bağlı derneklere odaklanılacaktır. Kaynaklar bakımından, vakıflar ile dernekler arasındaki bağın oluşumunu en iyi ortaya koyabilecek vakıf türleri tanrılar için veya kahramanlaştırılmış kişilerin mezarları olan *heroon*lardaki (ἡρῷον) aile bireyleri için kurulmuş aile kültü vakıfları olduğundan araştırmamızda bu vakıfları incelemeye çalışacağız.

a. Aile Kültü Vakıfları: Tanrılar ve Kahramanlar

Aile kültü vakıfları, bir aile reisinin bir veya daha fazla tanrıyı ailesinin koruyucu tanrısı seçtiği ve onlar için ritüeller yapılmasını istediği oluşumlardı[7]. Bu vakıflarda nesillerdir tekrar edilen ritüellere katılım ve bu iş için tahsis edilmiş fonun yönetimi aileye bırakılırdı. Burada sözü edilen aileler, çekirdek ailenin ötesine geçen yakın akrabalardan oluşan geniş ailelerdi. Aile kültü vakıflarının ilk tanımı, ünlü çalışmasından önce tespit edilmiş Hellenistik Çağ'ın üç önemli aile kültü vakfını değerlendiren, Laum tarafından yapılmıştır. Bu tespit edilen vakıflar; Koslu Diomedon'un, Herakles'i ailesinin koruyucu tanrısı seçtiği aile kültü vakfı[8], Halikarnassoslu Posidonius'un, Zeus Patroos'a, Telmessos Apollonu'na, Tanrıların Anası'na, Moiralar'a kendisi ve eşi için Agathos Daimon'a, anne ve babası için Agathe Tykhe'ye adandığı aile kültü vakfı[9] ve Theralı Epikteta'nın Vasiyetnamesi ile belirlenen aile kültü vakfı idi[10]. Laum bu yazıtların bulundukları yerler ve kronolojik yakınlıklarını göz önünde bulundurarak aile kültlerinin Dor kökenli olabileceklerini düşünmüş ve onları Hellenistik Çağ'da zayıflayan aile bağlarının bir yansıması olarak görmüştür. Üçü de Güney Ege Bölgesi'nden gelen bu yazıtlardan yola çıkarak böyle bir genelleme cazip gözükse de üç yazıt ile oluşturulan bu

[5] Modrzejewski 1963, s. 90- 91; Dinç 2021, s. 12-13.
[6] Laum 1914, cilt I, 159-166; Campanelli 2016, s. 131.
[7] Laum 1914, cilt I, s. 10.
[8] *IG* XII 4, 348; Laum 1914, cilt II, n. 45; Lupu 2005, s. 86; Parker 2010, s.119.
[9] *Syll*.[3] 1044; Laum 1914, cilt II, n. 117; Parker 2010, s. 117-118.
[10] *IG* XII, 3 330; Laum 1914, cilt II, n. 43, Hands 1968, s. 19; Lupu 2005, s. 87; Parker 2010, s. 118-119; Arnaoutoglu 2012, s. 212-215; Dinç 2021, s. 50.

fikir sağlam bir bakış açısı gibi görünmemektedir ki, yakın bir zamanda Batı Lykia'da Symmasis'in aile kültü vakfı onun bu genellemesini sarsmıştır[11]. Yine Laum'a göre bu kültlerde görünürde tanrılar için yapılması istenen ritüeller olsa da asıl odak noktası ölen akrabalardır[12].

Kamps, aile kültlerinin köklerini Laum'dan çok daha geçmişte görmektedir. Ona göre aile kültleri geçmişin atalar kültünün bir akraba grubu ile sınırlandırıldığı versiyonudur. Ancak bu vakıf türünde atalara duyulan saygı yerini yakın zamanda ölmüş kült kurucusu ve ailesine bırakmıştır[13]. Bu noktada kahramanların ve kahraman kültünün nasıl ortaya çıktığına değinmek yerinde olacaktır. Günümüze kadar kahraman kültünün kökeni veya başlangıcına dair bir fikir birliği oluşmamıştır. Çoğunlukla Farnell'in etkisi ile kültün başlangıcı Homeros Destanları'nın bilinirliğinin artması ile eşzamanlı kabul edilmiştir. Nilsson kültün kesintisiz bir Miken geleneği olduğunu düşünmüşse de arkeolojik kanıtlar ile bu savı yeterince desteklemediğinden bu fikre kuşkuyla yaklaşılmaktadır. Price'ın bu konuya dair görüşü, Homeros'un kahraman kültünden haberdar olduğu ve onun zamanında zaten *hemitheoi* (ἡμίθεοι) adı ile epik kahramanlara tapıldığı yönündedir[14]. Bununla birlikte başlangıcı son derece tartışmalı olsa da kahraman kültünün ilk örneklerinin mitolojik kahramanlar olduğu şüphesizdir[15]. Yaşayan insanların kahramanlaştırılması ise biraz daha geç bir dönemde ortaya çıkacaktır. Kyrene'nin kurucusu Theralı Battos'un ölümünden sonra *heros* (ἥρως) ilan edilmesinden anlaşıldığına göre bu uygulama Büyük Kolonizasyon Çağında *oikistes*ler (οἰκιστής) için kurulan kahraman kültleri ile başlamıştır[16]. *Oikistes*lerden sonra bu payeyi alan ilk kişi ise MÖ 422'de kahraman ilan edilen Spartalı komutan Brasidas olmalıdır[17]. III. Aleksandros'tan itibaren de kral tanrısallaştırılırken, yakın arkadaşları da kahraman ilan edilmiştir. Hellenistik Çağ'da kahramanlık sadece yöneticiler ve askerlere mahsus olmaktan çıkmış, kent eşrafı da bu durumdan payına düşeni almıştır[18]. *Euergetes*ler (εὐεργετῆς) yaptıkları hayırların karşılığında ölünce *boule* ve *demos* meclislerince *heros* veya herois[19] (ἡρωίς) olarak ilan edilmişlerdi. Aileler, geçmişte sadece kurbanlar kestikleri yakınları için artık özel kahramanlık kültleri kurmaya başlamışlardır[20]. Yaklaşık MÖ 282'ye tarihlendirilen Knidoslu Antigonos'un ve karısının mezarlarının yol tarifini içeren yazıt, eşraftan bir kahramanın en eski örneği olarak kabul edilmektedir[21].

Şimdi yeniden aile kültlerindeki temel örneklerimize geri dönebiliriz. Kos'ta bulunan ve MÖ IV. yüzyılın sonu ila MÖ III. yüzyılın başlarına tarihlendirilen

[11] *SEG* LVIII 1640
[12] Laum 1914, cilt I, s. 10.
[13] Kamps 1937, s. 152.
[14] Farnell 1921, s. 5-6; Nilsson 1967[3], s.186-187; Price 1976, s. 142.
[15] Pavlides 2023, s. 22-23.
[16] Hdt. V 150; Pind. *Pyth*. V 93–95; Catull. VII 6; *SEG* XI.72; Pavlides 2023, s. 24.
[17] Thuk. V 11.1; Aristo. *Eth. Nik*. 1134b; Pavlides 2023, s.146-147.
[18] Jones 2001, s. 147.
[19] Robert 1965, s. 207.
[20] Jones 2001, s. 147.
[21] *IKnidos*, n. 301.

Diomedon'un vakfında kahramanlaştırma yoktur[22]. O Herakles'i koruyucu tanrı olarak benimsemiştir. Diomedon bahçesindeki misafirhaneler (ξενῶνας τοὺς ἐν τῶι κάπωι), diğer binalar (οἰκημάτια) ve bir kutsal alanı (τέμενος)[23] Herakles *Diomedonteios*'a adamıştı[24]. Diomedon'un bahçesi azatlı Libys ve çocuklarına kiraya verilmiş ve onların kirayı, Herakles onuruna düzenlenecek yıllık bayramdan bir ay önce ödemesi istenmiştir. Elde edilen kira ile iki gün boyunca yapılacak ayinlerin ve festivalin bir parçası olan ziyafetin masrafları karşılanacaktı[25]. Burada olduğu gibi kült yerlerinden ele edilecek gelirin, bakım ve kült masrafları için mali destek olarak kullanılması sık karşılaşılan bir uygulamadır. MÖ IV. yüzyılın sonuna tarihlendirilen Atina'daki kahraman Egretes'e adanan bir tapım böyle bir örnek sunmaktadır. *Orgeon* Kültü Derneği, yücelttikleri Egretes'in kahramanlık kültü için bir kira sözleşmesi hazırlamış ve kiracı Diognetos'a kült yerine ait binaları kullanabilmesi için "*hieron*un bulunduğu *oikia*yı" kullanıma açma şartı koşmuştur[26]. Diomedon'un vakfının tertiplediği festivalin ilk gününde Herakles onurlandırılacak, ikinci gününde adı belirtilmeyen bir kişiye balık sunusunda bulunulacaktı. Parker, balıkların genellikle ölülere sunulması sebebiyle bu adı belirtilmeyen kişinin Diomedon olabileceğini düşünmektedir[27]. Burada Herakles *Diomedonteios epithet*ini taşımaktadır[28]. Bu kullanım Diomedon'un, tanrı ile arasında kurduğu bağ yoluyla ölümsüzleşmeye çalıştığını düşündürmektedir[29]. Metinde bir aile derneğine işaret edebilecek *synodos* (σύνοδος), *koinon* (κοινόν) ve *syngeneia* (συγγένεια) vb. terimlerin hiçbiri yer almasa da "Herakles rahipliğine Diomedon'un soyundan gelen en büyük oğlun" getirilmesi istenmiştir[30]. Kesin bir biçimde bir aile derneğinden bahsedilmese de fonun işletilme sorumluluğunu alacak bir derneğin olduğunu düşünmekteyiz.

MÖ III. yüzyılda Halikarnassos'ta Poseidonios başına gelen birtakım talihsizliklerden sonra Apollon kahinine başvurmuş ve kendisine iletilen kehanete yanıt olarak bir vakıf kurmaya karar vermiştir. Bu vakıf için tarlasını ve diğer arazilerinin yarı gelirini içeren bir fon oluşturmuş ve fonun yönetimini kendi soyundan gelenleri ve aileden kişilerle evlenenleri kapsayan bir derneğe bırakmıştır[31]. Kurucunun vakfı için bağışladığı fon, yazıtta bir mevkinin adı ve komşu tarla sahiplerinin adlarıyla tanımlanan bir tarla (ἀγρός), bir avlu (αὐλή), bir meyve bahçesi (κῆπος), "*mnemeion*'un (μνημεῖον) çevresindekiler" ve bir mevkinin adıyla tanımlanan bir arsanın işleme haklarının yarısıyla oluşturulmuştu. Bu yarı işleme hakları Poseidonios'un en büyük oğluna her yıl iki günlük

[22] *IG* XII 4, 348; Laum 1914, cilt II, n. 45; Lupu 2005, s. 86; Parker 2010, s.119; Campanelli 2016, s. 139.
[23] Campanelli 2016, s.157-159; 190.
[24] *IG* XII 4, 348, sat. 1-4.
[25] *IG* XII 4, 348, sat. 11-17; gelir kaynaklarına yazıtta bir defa daha değinilir sat. 69-80.
[26] *IG* II^2 2499, sat. 26-28.
[27] Parker 2010, s. 119.
[28] Hellenistik Çağ'da bu tür bir *epitet*in tek örneği Eresos'ta görülen Zeus Philippios'tur bkz. *IG* XII 2, 526.
[29] Kamps 1937, s. 156; Campanelli 2016, s. 139; Skaltsa 2021, s. 125-126.
[30] *IG* XII 4, 348, sat. 23-25.
[31] *Syll*.^{3} 1044; Laum 1914, cilt II, n. 117.

dini bayramın kutlanması için gereken miktarı kült topluluğuna ödemesi karşılığında verilmiştir[32]. Carbon ve Pirenne-Delforge, Poseidonios'un bu gelirlerinin yarısını vakıf için tahsis edilmesinin sebebini diğer yarının bir kutsal alana ait olabileceği şeklinde düşünmektedirler[33]. Dernek üyelerinin bu yükümlülüğü üstlerine aldıkları da yazıtta ayrıca belirtilmiştir[34]. Böylece Poseidonios, vakfının geleceğini bir dernek yoluyla garanti altına almaya çalışmıştır. Geleneksel unsurlar Poseidonios'un vakfiyesinde de mevcuttur; burada kültün ataların geleneklerine uygun olduğu açıkça belirtilmektedir[35]. Poseidonios'un ebeveynleri için Ἀγαθή Τύχη'ye kurban kesilmesini ve diğer tanrılarının yanında Poseidonios'un kendisi ve eşi için Ἀγαθὸς Δαίμων'a da adakta bulunulmasını istemesi ise ilgi çekicidir. Bu ölen aile üyelerinin kahramanlaştırılmasına doğru atılmış bir adım olarak görülebilir[36].

Hellenistik Çağ ile karşımıza çıkmaya başlayan gerçekten yaşamış insanlara ait kahramanlar için kurulan aile kültü vakıflarında, ölümsüz bir tanrı yerine ailenin kahramanlaştırılmış bir veya birkaç üyesi için belirli zamanlarda ritüeller yapılmasının amaçlandığına yukarıda değinmiştik. Bu tarz vakıflardan biri MÖ 210-195 yılları arasına tarihlendirilen Thera Adası'ndan Epikteta'nın vasiyetnamesinde yer almaktadır[37]. Bu vakıf yazıtında ilk defa doğrudan kahramanlaştırma ile karşılaşırız. Burada oluşturulan kült, vakfın kurucusu olan Epikteta'nın kocası ve iki oğlunun kahramanlaştırılmasıdır. Epikteta da ölümünden sonra onların arasına dahil olacaktır[38]. Kurucunun vasiyetnamesinin yayınlandığı sırada hayatta olup olmadığı belli değildir. Ancak Carbon ve Pirenne-Delforge, yazıtın ikinci kısmında *perfectum* olarak kullanılan ἐπιδέδωκε[39] fiilinden dolayı vasiyetin Epikteta'nın ölümünden sonra yayınladığını tahmin etmektedirler[40]. Epikteta'nın vasiyetinde vakfının yönetimini bıraktığı aile kültü derneğinin tam adı κοίνον τοῦ ἀνδρείου τῶν συγγενῶν şeklinde ifade edilen "Erkek Akrabalar Derneği"dir. Metin içinde dernek bu uzun halinden ziyade sıklıkla *koinon* kelimesi ile ifade edilir[41]. Bu topluluk yirmi beş kadar erkekten oluşmaktadır. Sonra onların eşleri ve çocukları ile onların kurdukları veya gelecekte kuracakları ailelerini, sekiz kadın ve onların kocaları ve çocuklarını da kapsamaktadır. Neredeyse elliden fazla kişiden oluşan bu aile grubu, her yıl üç gün Musaion'a gelecek, ilk gün Musalar'a, ertesi gün Epikteta ve eşi Phoeniks'e, son gün ise çiftin ölen evlatları Kratesiklokhos'a ve Andragoras'a kurbanlar sunacaklardı. Ayrıca onların heykellerini taçlandıracaklardı[42]. Diomedon ve Poseidonios'un vakıflarında olduğu gibi Epikteta'nın Vakfı'nda da ailenin

[32] *Syll*.[3] 1044, sat.15-22.
[33] Carbon ve Pirenne-Delforge 2013, s. 109-110.
[34] *Syll*.[3] 1044, sat. 22-52.
[35] *Syll*.[3] 1044, sat. 7: καθάπερ καὶ οἱ πρόγονοι.
[36] Lupu 2005, s. 86-87; Campanelli 2016, s. 139.
[37] *IG* XII, 3 330; Laum 1914, cilt II, n. 43, Hands 1968, s. 19; Lupu 2005, s. 87; Parker 2010, s. 118-119; Arnaoutoglu 2012, s. 212-215; Dinç 2021, s. 50.
[38] Campanelli 2016, s. 139
[39] *IG* XII, 3 330, sat. 113.
[40] Carbon ve Pirenne-Delforge 2013, s. 72.
[41] Campanelli 2016, s. 151 dn.76.
[42] Lupu 2005, s. 86; Parker 2010, s. 118; Dinç 2021, s. 50.

en büyük oğluna rahiplik görevi verilmekteydi. Elbette burada hayatta kalan tek çocuğu kızı Epiteleia'nın oğluna ve daha sonra Epiteleia'nın soyundan gelenlere bu görev bırakılmıştır[43]. Epikteta'nın Vakfı'na geniş ailesinin katılımı, muhtemelen ailesinin yapısını etkileyen yüksek erkek ölüm oranı gibi faktörlerin bir sonucu olabilir[44]. Epikteta'nın Vakfı üzerine çalışmış olan Wittenburg, MÖ III. yüzyılda adaya hâkim olan Ptolemaios yöneticilerinin Thera Adası'nın eşrafını resmen bağımsız olarak kabul etmelerine rağmen onlar üstünde yoğun baskı oluşturduklarını ve bunun yerli halkta tepki doğurmuş olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Ptolemaiosların yönetiminin adaya yoğun göçe neden olması ve yeni gelenlerin adadaki konumlarının yerli eşraf ailelerine göre daha yüksek olması bu ailelerin prestijlerini bir biçimde korumak için Epikteta'nın Aile Kültü Vakfı gibi dinî birlikler kurmasına neden olmuş olabilir[45].

Bir başka kahramana adanan aile kültü vakfı örneği, MÖ II. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen ve özel bir koleksiyonda bulunduğu için nereye ait olduğu tam olarak bilinmeyen, ancak yazım tarzı sebebiyle Batı Lykia'dan getirildiği hatta Tlos'tan[46] olabileceği düşünülen, Symmasis'in Vakfı'dır[47]. Symmasis, kendisi ve karısının anılarına kurbanların sunulması için bir miktar parasını vakfetmiştir. Vakfına ilişkin yazıtların okunabilen kısımlarında bıraktığı fonun miktarı bulunmasa da gayrimenkul değil para vakfettiği kesindir. Fonuyla ilgili sorumluluğu, Metal İşçileri Derneği'ne (τὸ κοινὸν τῶν χαλκέων) bırakmıştır[48]. Vakfının parasının her yıl faizle borç verilmesi işiyle bu dernek için atanan yöneticileri (χειρισταί) görevlendirmiştir[49]. Symmasis'in Vakfı, her yılın 25 Loios'unda ona ve eşine, üç yılda bir de Symmasis ve eşi Mamma'yı büyüten Helios'a kurban kesilecekti. Yıllık kurban törenleri de derneğin *arkhon*ları tarafından gerçekleştirilecekti[50]. Bağışın şartlarına uyulmasını sağlamak derneğin sorumluluğundaydı[51] ve Symmasis'in mezarına izinsiz girenlere verilen para cezaları da derneğe ödenecekti[52]. Kurban kesiminin yapıldığı gün, Symmasis ve eşi adına düzenlenen şenliklerle kutlanacaktı. Symmasis'in Vakfı'nda ailesinin de rolü bulunmaktaydı. Ailesinden, eşi ve kendisinin hatırası için verilecek yemeğe katılacak sadece on erkekten oluşturulacak bir heyet tertiplenecekti. Yazıtın A ve B kısmında bu heyete dair bilgi yer almaktadır. A kısmında bu on kişinin kimler olacağı, heyette zamanla eksilmeler olursa "Maden İşçileri Derneği" gözetiminde kimin yeni üye olabileceği anlatılmaktadır. Burada sadece yeni eklenecek kişi için kullanılan "bunlardan en büyüğü" ifadesi netlik taşımamaktadır. Söz konusu grup Symmasis'in üç oğlu, iki damadı ve torunlarından oluşmaktaydı[53]. Ancak B kısmında muhtemelen dikkatsizlikten sadece üç oğul ve iki

[43] *IG* XII, 3 330, sat. 57-61.
[44] Campanelli 2016, s. 147.
[45] Wittenburg 1990, s. 51-54; 57-70.
[46] Parker 2010, s.103.
[47] *SEG* LVIII 1640.
[48] *SEG* LVIII 1640, sat. A 1-2; 30; 40-41; B 30-31.
[49] *SEG* LVIII 1640, sat. A 36; B 36.
[50] *SEG* LVIII 1640, sat. B 29-34.
[51] *SEG* LVIII 1640, sat. A 40-41.
[52] *SEG* LVIII 1640, sat. C 14-19.
[53] *SEG* LVIII 1640, sat. A 18-28.

damattan[54] bahsedilmektedir. Ziyafete katılacak aile grubunun sadece erkek akrabalara açık olduğu bu düzenlemede kadınların açıkça dışlandığı görülmektedir[55].

Ünlü filozof Epikuros'un (MÖ 341-270) vasiyetnamesindeki istekleri de bir aile kültü vakfı kurduğunu düşündürmektedir. Epikuros, malvarlığını Amynomakhos ve Timokrates adlı arkadaşlarına bırakmıştır. Onlardan bu mülklerin gelirleri ile annesi, babası ve kardeşlerine mezar sunularını, kendisinin doğum günü kutlamalarını, Epikuros ve Metrodoros'un hatırasına düzenlenen toplantıları ve kardeşlerinin doğum günü kutlamalarını önceleri kendisi nasıl yaptıysa öyle yaptırmalarını istemiştir[56]. Ancak burada vakfın fonlarının işletilmesi bir derneğe değil iki arkadaşa bırakılmıştır. Annesi, babası ve kardeşleri için istediği ritüeller atalara saygı ile ilişkilendirilebilir. Ancak burada bir kült ve rahiplikten bahsedilmemesi onu aile kültü vakfı olarak değil de bir mezar vakfı haline getirmektedir.

Diomedon, Poseidonios, Epikteta ve Symmasis'in yazıtları bir kültün kamusal alan dışında özel bir gruba yönelik olarak nasıl kurulduğunu ve devam ettirildiğini de ortaya koymaktadır. Kamps'a göre, Diomedon, Posidonius ve Epikteta yazıtları ölünün kahramanlaştırılmasına giden süreci belgelendirmektedir[57].

b. Vakıfların Yönetiminde Derneklerin Rolü

Aile kültü vakıflarına dair verdiğimiz örneklerde, Hellenistik Çağ'a ait bu vakıfların varlığını devam ettirmekle görevli olanların dernekler olduğunu görmekteyiz. Bu noktada Eskiçağ'da derneklerin özelliklerinden de bir parça bahsetmek isteriz. Vakıflar gibi dernekler de içerik olarak farklı türlere ayrılmaktaydı. Dernekleri, geniş bir aile, bir kültün inananları, etnik bir grup, bir sokağın sakinleri ya da bir mesleğin erbapları kurabilirdi[58]. Bu derneklerin çoğu farklı adlar alsalar da dini özelliklere sahip olabilirdi. Derneklerin adları ve onlara üye olanların uyması gereken kurallar bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilirdi. Örneğin; Attika'daki dernekler çok farklı adlar almışlardır: *Orgeones* (ὀργεῶνες), *koinon*, *thiasos* (θίασος), *thiasotai* (θιασῶται), *eranistai* (ἐρανισταί), *synodos* (σύνοδος) gibi. Onların adları derneğin adandığı tanrı veya kahramanın adından da türetilebilirdi[59]. Dernekler genellikle üyelerin cenaze törenleriyle ilgilenirdi. Bazen sadece ölen üyelerin cenaze törenine de katılırlardı. Dernekler, cenaze merasimlerinin masraflarını karşılayacakları veya ailenin cenaze masraflarına katkıda bulunabilecekleri bir *taphikon* (ταφικόν) veya cenaze ücreti toplarlardı. Hatıra anıtları dikerler ve genellikle bir bağış karşılığında bir *patroon*un mezarını korurlardı[60].

[54] Evlilik yoluyla kurulan akrabalık bağları Lykia'daki aile mezarlarında ara sıra yer almıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Parker 2010, s.115.
[55] Köse ve Tekoğlu 2007, s. 66-67; Parker 2010, s.118-119; Arnaoutoglou 2012, s. 218-220; Dinç 2021, s. 50; Arnaoutoglou 2025, s. 30.
[56] Diog. Laert. X. 17-18.
[57] Kamps 1937, s. 152.
[58] Gabrielsen ve Paganini 2021, s. 7.
[59] Kloppenborg ve Ascough 2011, s. 4.
[60] Kloppenborg ve Ascough 2011, s.7.

Örneklerimizde, karşımıza iki tür dernek çıkmaktadır. İlk üç vakıfta *phratriai*ya da benzeyen kült dernekleri ve son vakıfta bir meslekî dernek bulunmaktadır. Aile kültü dernekleri iki tür derneğin özelliklerine sahiptir. Bu derneklerden birincisi *phratriai* (φρατρίαι) denilen aile dernekleridir. Bunlar ortak atalara tapan ve genellikle aynı bölgede ikamet eden geniş ailelerin kurduğu derneklerdi. Mezarlıklar dahil olmak üzere mülk sahibi olabilir, kendilerine bırakılan mülklerden kira alabilir ve üyelerine para dağıtabilirlerdi. *Phratriai* üyeliği, Klasik ve Hellenistik Çağ'da kurucuların meşru erkek torunları ile sınırlı olurdu. Roma Dönemi'nde ise bir *familia*nın üyeleri ve bakmakla yükümlü olduğu herkes derneğe dahil edilebilirdi[61]. Aile kültü derneklerini oluşturan ikinci dernek türü ise kült dernekleridir. Kısmen aile derneklerinin özelliklerine sahip olan, bir ortak külte bağlı kişilerce kurulurdu. MÖ VI. yüzyıldan itibaren Atina'dan bilinen bu derneklere ilişkin en eski kanıt, Solon'un, dinî derneklere devletin çıkarlarına aykırı hareket etmemeleri kaydıyla izin verildiğini bildiren yasasıdır[62]. Hem Hellenistik hem de Roma çağlarında çok popüler olan bu dernekler sadece klasik Yunan tanrıları için değil Anadolu, Suriye ve Mısır'ın yerli tanrıları içinde kurulmuştur[63]. Kült derneklerinin üyesi olmanın yalnız dinî amaçları yoktu. Bu dernekler bir külte hizmet, sosyal yükümlülükler, aidiyet ve ortak bir amaç duygusu yaratıyor ve ölen üyelerin cenaze merasimlerini düzenlemek gibi somut faydalar sağlıyordu[64].

Doğuda Hellenistik Çağ'ın başlarında ve Akdeniz'in batısında biraz daha geç bir dönemde kentlerde köleler, azatlılar, yerleşik yabancılar, yabancı tüccarlar ve diğer vatandaş olmayanlardan oluşan önemli bir nüfus bulunmaktaydı. Kentin vatandaşlarının haklarına sahip olmayan bu kişiler ortak özelliklerine göre kulüpler veya dernekler çatısı altında buluşuyorlardı. Bu kişiler, meslekleri, yaptıkları ticaret, dükkânlarının bulunduğu veya oturdukları evin sokağı ya da yaşadıkları *insula* gibi aralarında oluşturabildikleri her ortak özelliğin sonucunda bir dernek kurabiliyorlardı. Bazen bu dernekler birkaç ortak özelliği bünyelerinde barındırabilirdi. Aynı sokakta atölyeleri olan meslek grupları hem mahalle hem de meslek derneği özelliği taşıyabilirdi: "Dericiler Sokağı Derneği" gibi[65]. Bu derneklere de *phratriai* gibi sadece erkek üyeler katılabilirdi[66].

Yukarıda bahsettiğimiz ilk üç dernek yapısal ve örgütleme şekli açısından farklılıklar göstermektedir. Diomedon'un Vakfı'nda dernek anlamında kullanılabilecek bir terim yoktur. Poseidonios'un Vakfı'nda bir kült grubu için kullanılan *thiasos*[67] kelimesinin bu aile kültü için kullanılması uygun görülmüştür[68]. Epikteta'nın vakfında derneğin uzun isminden ziyade sıklıkla *koinon* kelimesi kullanılmıştır. Symmasis'in Vakfı'nda ise aileden oluşturulmuş bir heyet ve bir meslekî dernek bulunmaktadır. Diomedon'un Vakfı'nda doğrudan kurucunun soyundan gelenler kült topluluğunun

[61] Kloppenborg 2006, s. 323; Kloppenborg ve Ascough 2011, s. 1.
[62] *Dig*. XLVII 22 4.
[63] Kloppenborg 2006, s. 323; Kloppenborg ve Ascough 2011, s. 2.
[64] Kloppenborg 2006, s. 324.
[65] *SEG* XXIX 1183.
[66] Kloppenborg 2006, s. 325.
[67] *Syll*.[3] 1044, sat. 27; 33.
[68] Kamps 1937, s. 154; Skaltsa 2021, s. 123 dn. 26.

üyeleridir. Epikteta'nın Vakfı'nda doğrudan soy bağının dışında kalan geniş ailenin üyeleri isimleri ile belirtilmişti. Poseidonion'un Vakfı'nda, kurucunun hem soyundan gelenler hem de evlilik yoluyla ailesine dahil olanlar kült derneğine üye yapılmıştır. Burada açıkça damatlar denilmese de bu bakımdan benzeri olduğu Symmasis'in Vakfı'nda hem oğullar hem de damatlar isimleri ile yazılmıştır[69]. Kültün rahipliği de bu vakıflarda ailenin elindedir. Diomedon ve Poseidonios'un vakıflarında rahiplik en büyük oğula, Epikteta'nın Vakfı'nda ise, erkek evlatları artık hayatta olmadığı için, kızının soyundan gelen erkek toruna ve onun soyundan gelenlere düşmekteydi. Ayrıca Diomedon'daki başka bir ayrım da sadece meşru soydan gelen oğlunun rahip olması yönündedir[70].

Hellenistik Çağ'da tanrılar ve kahramanlaştırılmış aile üyeleri için kurulan aile kültlerinin devamlılığında vakıflara ihtiyaç duyulmuştur. Vakıfların fonlarının yönetimine Hellenistik Çağ'da sıklıkla bir aile kültü derneği getirilmiştir. Esasen bu dernekler Hellenistik Çağ'daki yeni bir icattan ziyade Klasik Çağ'dan bilinen *phratriai* ve kült derneklerinin birleşimi olmalıdır. Geçmişin kült derneklerinin benzerleri şimdi daha yakın zamanda ölmüş ve kahramanlaştırılmış aile üyeleri için düzenlenmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bütün dinî içerikli vakıflar gibi aile kültü vakıfları da kişilerin kendilerinden sonra dindarca hatırlanmayı ve kurucunun adını taşıyan ziyafet günleri ile adlarının yaşatılmasını ne kadar önemli bulduklarını göstermektedir. Pomeroy, aile kültü vakıflarını savaşlar, sosyal hareketlilik ve ölümler nedeniyle ailenin dağılmasını önlemeye yönelik bir strateji olarak görmektedir, özellikle de doğrudan varislerin olmadığı durumlarda[71]. Biz aynı zamanda onların kurucuların kendilerinin başlattığı ritüellerin devam ettirilmeyeceğine dair korkularını da yansıttıklarını düşünmekteyiz. Bu vakıflar, geçmişte akrabalardan beklenen ve bir vakfın fonuna ihtiyaç duyulmadan yapılan dindarlığın, artık bazı çıkarlarla motive edilmesi gerektiğinin kanıtı gibidir. Normal şartlarda bu kültler için sadece dernekler kurulabilirdi. Dernekler topladıkları aidatlarla pekâlâ kült için yapılması gerekenleri yerine getirebilirdi. Ama burada kültlerin sahipleri, dernekleri ritüeller için bir finansman aracı olarak kullanmamıştır. Onlardan tek beklentileri, masraflarını bizzat karşıladıkları isteklerini bıraktıkları fonları ziyan etmeden zamanında ve dindarca yerine getirmeleridir.

Tüm bu vakıflarda şahıslar ya da dernekler yönetim sorumluluğunu almaktadır. Ancak bu Hellenistik Çağ'da vakıfların sorumluluğunun sadece dernekler ve özel şahıslarda olduğunu düşündürmemelidir. Ekseriyetle vakıf kurucuları *polis*in bir meclisinin vakıfları ile ilgilenmesini uygun bulmuştur[72]. Kerkyra'dan MÖ 229 yılına ait Aristomenes ve Psylla'nın Vakfı'nda yönetim *polis*e bırakılmıştır[73]. MÖ 182 yılına ait Delphoi'dan Alkesippos'un vasiyetnamesinde vakfının fonunu, kendisinden sonra yerine

[69] Campanelli 2016, s. 190.
[70] Campanelli 2016, s. 190.
[71] Pomeroy 1997, s. 108-113.
[72] Harter-Uibopuu 2011, s. 121.
[73] *IG* IX, 1 694.

getirilmesini istediği işler için *polis*e devretmiştir[74]. Genel kanıya rağmen Roma İmparatorluk Çağı'nda, vakıf yönetimi tamamen *polis*te değildir. Bir *heroon* için kurulan ve Ephesos'a bağlı kırsal alanda fragmanlar halinde bulunan MS I. yüzyıla ait Peplos ve karısı Paula'nın kahraman kültü vakfının yönetimi Peplos'un arkadaşlarından oluşan ve *heroistai* olarak adlandırılan bir derneğe verilmişti. Dernek üyelerinden birinin çocuksuz olarak ölmesi durumunda Peplos'un ölen kişi yerine akrabalarından birini seçeceği bu derneğin üyeliği babadan oğula geçmekteydi. Bu vakıf Peplos ve eşi Paula'nın mezarlarının bakımı ve kült için her yıl yapılması gereken ritüellerin finansmanı amacıyla kurulmuştu. Fragmanlar halinde günümüze ulaşan yazıtın ilk kısmı kayıp olduğundan vakıf için oluşturulan fonun miktarı bilinmemektedir [75]. Bu vakıf aile kültü vakıflarının birçok özelliğini taşısa da yönetim için aile değil arkadaşların tercih edilmesi ve diğer vakıflarda karşılaştığımız ailenin en büyük erkek bireyine rahiplik verilmesi gibi özelliklerden yoksundur. Roma İmparatorluk Çağı'ndan bir diğer örnekte Oinoandalı Demosthenes'in Vakfı'dır. Bu vakfa ilişkin kararlarda *boule*nin aktif rol oynadığı anlaşılmaktadır[76]. Bu örnekler ne Hellenistik Çağ'da ne de Roma İmparatorluk Çağı'nda yönetimin kime bırakılacağında dair bir kesinliğin olmadığını göstermektedir.

[74] Syll[3]. 631.
[75] Jones 1983, s. 116-125.
[76] *SEG* XXVIII 1462; Rogers 1991, s. 96.

KAYNAKLAR

a. Antik Kaynaklar

Aristo. *Eth*. *Nik*. (=Aristoteles) Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Nicomachean ethics***,** çev. H. Rackham, Loeb Classical Library, London-NewYork, 1982

Catull(=Catullus) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Catullus*, *Tibullus*, *and Pervigilium Veneris*, çev. Francis Warre Cornish, J. P. Postgate, J. W. Mackail ve G. P. Goold, Loeb Classical Library, London-NewYork, 1962.

Dig. (=*Digesta Iustiniani Augusti*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Justinian*, I-II. cilt, Th. Mommsen ve P. Krueger (eds.), Weidmann, Berolini, 1870.

Diog. Laert. (=Diogenes Laertios), *Bioi kai Gnomai ton Eudokimon Philosophon*)Kullanılan Metin ve Çeviri: *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. C. Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013[5]

Hdt. (=Herodotos, *Historai*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Herodot Tarihi*. çev. M. Ökmen, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009[5].

IG J. Kirchner, *Inscriptiones Graecae II et III: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores,* 1913-1940.

IKnidos W. Blümel, *Die Inschriften von Knidos*, cilt I, Bonn,1992.

Pind. *Pyth*. Pindaros, *Pythionikai***,** *Olympian Odes*, *Pythian Odes*, çev. W. H. Race, Loeb Classical Library, London-NewYork, 1997.

SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum.*

Syll[3] *Sylloge inscriptionum graecarum*, ed. Wilhelm Dittenberger. 3rd ed., Friedrich Hiller von Gaertringen, Johannes Kirchner, Hans Rudolf Pomtow ve Erich Ziebarth (eds) 4 vol. Leipzig 1915-1924.

Thuk. (=Thukydides) Kullanılan Metin ve Çeviri: Thucydides. *History of the Peloponnesian War*, çev. Ch. F. Smith, The Loeb Classical Library, London – New York, 1919-1923

b. Modern Kaynaklar

Anzeri 2020 Sophia Anzeri, "Associations and endowments *sub mondo* in the Hellenistic and Roman period: a multifaceted relationship", şurada: A. Dimopoulou, A. Helmis and D. Karambelas (eds.), *Ιουλίαν Βελισσαροπούλου ἐπαινέσαι. Studies in Ancient Greek and Roman Law. Athens. Greek Epigraphic Society,* Hellenike Epigraphike Etaireia, Atina, s. 15-34.

Arnaoutoglou 2012 Ilias N. Arnaoutoglou, "Cultural Transfer and Law in Hellenistic Lycia: The Case of Symmasis' Foundation," şurada: *Transferts*

culturels et droits dans le monde grec et hellénistique, Publications de la Sorbonne, Paris, s. 205–224.

Arnaoutoglou 2025 Ilias N. Arnaoutoglou, "Private Associations in the Crucible of Hellenistic and Roman Antolia", şurada: *Eskiçağ Anadolu ve Doğu Akdeniz Dünyasında Dernekler, Topluluklar, Birlikler, Associations Communities und Unions in Ancient Anatolia and Eastern Mediterranean World*, Ege Yayınları, İstanbul, s. 13-38.

Carbon ve Pirenne-Delforge 2013 Jan-Mathieu Carbon ve Vinciane Pirenne-Delforge, "Priests and Cult Personnel in Three Hellenistic Families", şurada: Marietta Horster and Anja Klöckner (eds.), *Cities and Priests. Cult Personnel in Asia Minor and the Aegean Islands from the Hellenistic to the Imperial Period* (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten 64), Berlin/Boston, s. 65–119

Campanelli 2016 Sara Campanelli, "Family cult foundations in the Hellenistic age. Family and sacred space in a private religious context", şurada: M. Hilgert (ed.), *Understanding Material Text Cultures. A Multidisciplinary View,* De Gruyter, Boston-Berlin, s. 131-202

Dinç 2021 Senem Dinç, *Hellenistik ve Roma Çağı Anadolu Okul Vakıfları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Farnell 1921 Lewis Richard Farnell, *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality*, Clarendon Press, Oxford.

Gabrielsen ve Paganini 2021 Vincent Gabrielsen ve Mario C. D. Paganini, "Associations' Regulations from the Ancient Greek World and Beyond: An Introduction", şurada: Vincent Gabrielsen ve Mario C. D. Paganini (eds.), *Private associations in the ancient Greek world: Regulations and the creation of group identity*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 1-38.

Hands 1968 Arthur Robinson Hands, *Charities and social aid in Greece and Rome*, Thames and Hudson, London.

Harter-Uibopuu 2011 Kaja Hater-Uibopuu, "Money for the polis. Public administration of private donations in Hellenistic Greece", O. A. Van Nift ve Richard Alston (eds), *Political culture in the Greek city after the classical age*, Leuven, Paris s. 119-140.

Jones 1983 Christopher P. Jones, "A Deed of Foundation from the Territory of Ephesos", *The Journal of Roman Studies* 73, s. 116-125.

Kamps 1937 Werner Kamps, "Les origines de la fondation cultuelle dans la Grèce ancienne", şurada: Jacques Pirenne (ed.), *Archives d'Histoire du Droit Oriental*, 1. cilt, Bruxelles-Paris, s. 145–179.

Kloppenborg 2006 John S. Kloppenborg, "Associations in the Ancient World", şurada: Amy Jill Levine, Dale C. Allison ve John Dominic

Crossan (eds.), *The Historical Jesus in Context*, Princeton University Press, Princeton, s. 323-338.

Kloppenborg ve Ascough 2011
John S. Kloppenborg ve Richard S. Ascough, *Greco-Roman Associations:Texts, Translations, and Commentary I. Attica, Central Greece, Macedonia, Thrace*. *Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche.* Band 181, De Gruyter, Berlin.

Laum 1914
Bernhard Laum, *Stiftungen in der griechischen und römischen Antike: Ein beitrag zur Antiken kulturgeschichte*, 1-2. cilt, B. G. Teubner, Leipzig.

Lupu 2005
Eran Lupu, *Greek Sacred Law*: *A Collection of New Documents*, Brill, Leiden.

Modrzejewski 1963
Joseph Modrzejewski, "À propos des fondations en droit grec." *Revue historique de droit français et étranger* 41, s. 82-92.

Nilsson 1967[3]
Martin Persson Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, Beck, Munich.

Parker 2010
Robert Parker, "A Funerary Foundation from Hellenistic Lycia," *Chiron* 40, s. 103-121.

Price 1973
Theodora Hadzisteliou Price, “Hero-Cult and Homer”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 22, s.129-144.

Pavlides 2023
Nicolette A. Pavlides, *The Hero Cults of Sparta: Local Religion in a Greek City*, Bloomsbury Academic, London

Pomeroy 1997
Sarah B. Pomeroy, *Families in Classical and Hellenistic Greece: Representations and Realities*, Clarendon Press, Oxford.

Robert 1965
Louis Robert, *Hellenica* 13, Adrien-Maisonneuve, Paris.

Rogers 1991
Guy M. Rogers, “Demosthenes of Oenoanda and models of euergetism”, *The Journal of Roman Studies* 81, s. 91-100.

Schmit-Pantel 1982
Pauline Schmit-Pantel, “Évergétisme et mémoire du mort”, şurada: Gherardo Gnoli ve Jean-Pierre Vernant (eds), *La mort, les morts dans les sociétés anciennes*, Cambridge University Press, Cambridge, 177-188.

Skaltsa 2021
Stella Skaltsa, “Associations and Place: Regulating Meeting-Places and Sanctuaries”, şurada: Vincent Gabrielsen ve Mario C. D. Paganini, *Private associations in the ancient Greek world: Regulations and the creation of group identity*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 117-143.

SUMMARY

This article investigates the nature of family cult foundations in the Hellenistic period and examines the essential role of associations in sustaining them. While the concept of "foundation" lacked a specific legal term in ancient Greek or Latin, practices involving long-term religious and social endowments effectively functioned as such. These foundations, often devoted to gods or heroized ancestors, served dual purposes: maintaining ritual traditions and securing family identity.

The study focuses on key epigraphic examples from figures such as Diomedon, Poseidonios, Epikteta, and Symmasis, revealing diverse strategies of legacy planning. These individuals established funds to support periodic religious rituals, entrusting their management to cultic or professional associations. In many cases, associations mirrored phratriai (kin-based groups) and cult communities, incorporating both blood relatives and in-laws. Priesthood roles were often reserved for the eldest male descendants, reinforcing patriarchal transmission of religious authority.

Through detailed analysis of inscriptions, the article highlights how these foundations operated through contracts or bequests, often involving land, property income, or money. The foundation by Diomedon dedicated property to Heracles worship, with rituals funded through rental income. Poseidonios established a cult for several deities and deceased family members, managed by a kin-based association. Epikteta's will created a large, structured family cult group responsible for annual rites and sacrifices, reflecting efforts to preserve familial cohesion in the face of demographic and political pressures. Symmasis, in contrast, left monetary funds managed by a professional guild of metalworkers, showing the involvement of occupational associations when kinship ties were less central.

The article also explores the origins of hero cults and the evolution from worshipping mythological figures to honouring real deceased individuals. It emphasizes how the boundaries between public and private religious life blurred as elite families increasingly created semi-public cultic spaces to celebrate their ancestry.

The second part of the article examines the broader typologies and functions of ancient associations. It distinguishes between phratriai (extended kin groups) and cult associations, which might centre around shared religious practice, ethnicity, neighbourhood, or profession. These groups offered spiritual and material support, including funerary arrangements and social solidarity.